

Η φιλοσοφία των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων για το μάθημα των Λατινικών

Σύμφωνα με το Νέο Ωρολόγιο Πρόγραμμα, που εφαρμόστηκε από τη σχολική χρονιά 2015-16, τα Λατινικά είναι ένα από τα υποχρεωτικά μαθήματα της κατεύθυνσης Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών και ένα από τα επιλεγόμενα της κατεύθυνσης Ξένων Γλωσσών και Ευρωπαϊκών Σπουδών. Συνεπώς, διδάσκονται 4 ώρες στη Β' και 4 στη Γ' τάξη Λυκείου. Είναι, επίσης, ένα από τα υποχρεωτικά μαθήματα πρόσβασης στα διάφορα Τμήματα των Φιλοσοφικών και Θεολογικών Σχολών Κύπρου και Ελλάδας, καθώς και επιλεγόμενο για πρόσβαση σε διάφορες άλλες πανεπιστημιακές Σχολές /Τμήματα.

Στα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα (ΝΑΠ) η προσέγγιση για το μάθημα των Λατινικών είναι περισσότερο συνολική, σε σχέση με τα προηγούμενα Αναλυτικά Προγράμματα (ΑΠ). Συγκεκριμένα, τα προηγούμενα ΑΠ εστιάζονταν αποκλειστικά στη μετάφραση διδαγμένου κειμένου, σε γραμματικές και συντακτικές παρατηρήσεις επί αυτού, σε μετάφραση μικρού αδιδακτου κειμένου 2-3 γραμμών και στην απόδοση στη λατινική σύντομο νεοελληνικού κειμένου 2 γραμμών, ενώ άλλες πτυχές του λατινικού λόγου, της σκέψης και του πολιτισμού των Ρωμαίων παρέμεναν εντελώς ανεκμετάλλευτες.

Σύμφωνα με τα ΝΑΠ, το σύντομο γενικό περίγραμμα περιεχομένου και των δύο τάξεων είναι το εξής: «Οι μαθητές/τριες, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα και τους Δείκτες Επιτυχίας – Δείκτες Επάρκειας, επεξεργάζονται γλωσσικά διασκευασμένα κείμενα της λατινικής γραμματείας και τα συνδέουν με το ευρύτερο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο ανάγονται. Εξασκούνται στην ορθή ανάγνωση του κειμένου, αποκτούν μεταφραστικές δεξιότητες, αξιοποιούν το λεξιλόγιο σε σχέση με τις συγγένειες, επιβιώσεις και επιδράσεις της λατινικής γλώσσας, μαθαίνουν συστηματικά τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα και ερμηνεύουν το κείμενο προσεγγίζοντας κεντρικές ιδέες του ρωμαϊκού κόσμου που αναδεικνύονται από αυτό».

Συνεπώς, η φιλοσοφία των ΝΑΠ για τα Λατινικά κινείται σε έξι άξονες:

1. Οι μαθητές/τριες **να καλλιεργούν αναγνωστικές δεξιότητες.**

Η ορθή ανάγνωση του κειμένου περιλαμβάνει:

- Εκφραστική ανάγνωση
- Ορθό τονισμό των λέξεων
- Ορθή προφορά φθόγγων
- Χρήση των σημείων στίξης

Εφιστάται η προσοχή στο θέμα του ορθού τονισμού, διότι, αν και τα σχολικά εγχειρίδια περιελάμβαναν τους σχετικούς κανόνες και πληροφορίες, σπάνια προηγουμένως διδόταν έμφαση σε αυτό. Το θέμα του **ορθού τονισμού** είναι πολύ σημαντικό, μιας και πολλές φορές συνδέεται με την ορθή αναγνώριση ενός γραμματικού τύπου (π.χ. *perñnit*: ενεστώτας αλλά *perñnit*: παρακείμενος). Ανάλογη σημασία στο θέμα του ορθού τονισμού, πρέπει να αποδίδεται και στα εξεταστικά δοκίμια.

2. Οι μαθητές/τριες **να μεταφράζουν σε άρτιο νεοελληνικό λόγο** το κείμενο.
Οι μεταφραστικές δεξιότητες περιλαμβάνουν:
- Χωρισμό των περιόδων του κειμένου σε προτάσεις
 - Αναγνώριση των προσώπων και των χρόνων των ρημάτων
 - Διάταξη και σύνδεση των λέξεων
 - Συντακτική αναγνώριση των λέξεων
 - Ορθή απόδοση του κειμένου σε άρτιο νεοελληνικό λόγο
- Ως προς τον άξονα αυτό τα ΝΑΠ δεν διαφοροποιούνται αισθητά από τα προηγούμενα.

3. Οι μαθητές/τριες **να συσχετίζουν το κείμενο με τον δημιουργό στον οποίο ανάγεται, το ιστορικό πλαίσιο και το συγκεκριμένο του.**

Στον άξονα αυτό αναμένεται ερμηνευτική απόδοση του κειμένου με

- Αναφορά στον χώρο, τον χρόνο, τα πρόσωπα και τα γεγονότα
- Σύνδεση του δημιουργού στον οποίο ανάγεται το κείμενο με το ευρύτερο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο της εποχής του.

Τα κείμενα εξετάζονται πλέον σε σχέση με το επικοινωνιακό πλαίσιο στο οποίο ανάγονται, με τον δημιουργό και την εποχή τους. Οι εισαγωγές που προτάσσονται των κειμένων στο σχολικό εγχειρίδιο, φωτίζουν το κείμενο και πρέπει να τυγχάνουν της δέουσας σημασίας.

Ενδεικτικά αναφέρεται το παράδειγμα του μαθήματος δέκα (*lectio decima*):

Η προφητεία του Δία. Μέσα από το μικρό αυτό κείμενο, που αναφέρεται στην προφητεία του Δία προς την κόρη του Αφροδίτη για τη μελλοντική τύχη του γιου της Αινεία και των απογόνων του, οι μαθητές θα γνωρίσουν ένα από τα αριστουργήματα της λατινικής λογοτεχνίας, την *Αινειάδα* του Βιργιλίου, το εθνικό έπος της Ρώμης. Οι μαθητές αναμένεται να συνειδητοποιήσουν τον ιδρυτικό μύθο της Ρώμης και τη σημασία που είχε για τους Ρωμαίους το να πιστεύουν ότι η εξουσία και το μεγαλείο της Ρώμης ήταν στοιχεία προκαθορισμένα από το πεπρωμένο και τους Θεούς (*Rōmānis imperium sine fine erit*). Έτσι θα κατανοήσουν και θα ερμηνεύσουν καλύτερα τον θρύλο περί «αιωνίας πόλης» και την επεκτατική πολιτική των Ρωμαίων. Επιπλέον, ερχόμενοι σε επαφή τόσο με την έμφαση των Ρωμαίων στην ανάγκη συντριβής της αγριότητας, όσο και με την προβολή της ηθικής και πολιτιστικής τους δράσης στο πλαίσιο των κατακτήσεών τους (*Populos feroces contundet, mores eis impōnet et moenia condet*), θα λάβουν μια πρώτη γεύση στοιχείων της ρωμαϊκής προπαγάνδας γενικά, και της αυγούστειας προπαγάνδα ειδικότερα. Αυτή προέβαλλε τη θείκη καταγωγή του Οκταβιανού Αυγούστου και της γενιάς του (ανάγοντάς την τόσο στη θεά Αφροδίτη μέσω του Αινεία όσο και στον θεό Άρη μέσω του Ρωμύλου), κήρυττε την επαναφορά της χρυσής εποχής του Κρόνου και διατράνωνε την παγίωση της περίφημης *Pax Romana* με το τέλος των πολέμων (*Caesar Augustus, ab Iūlo ortus, Belli portas claudet et Saturnium regnum restituet*). Επίσης, οι μαθητές/τριες θα ενημερωθούν για την αντίληψη περί της αποθέωσης των Ρωμαίων αυτοκρατόρων μετά θάνατον (*Hunc tu, ut Aenēam, in caelo accipies*), για την προσπάθεια ιστορικών ηγετών να συνδεθούν με σημαντικές μυθολογικές μορφές (π.χ. Αύγουστος και Αινείας), για τη δυνατότητα αλληγορικής ανάγνωσης στη λογοτεχνική πραγμάτευση ενός μύθου προς εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων, για το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για

την ετυμολογία (*Rōmulus moenia Martia condet Romanosque de suo nomine appellābit*) κ.ά..

Για την αποτελεσματικότερη ένταξη των κειμένων στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τους περιβάλλον, σημαντική είναι και η δυνατότητα συμβολής της Εισαγωγής στην αρχή του βιβλίου της Β΄ Λυκείου, η οποία πρέπει να αξιοποιείται καταλλήλως.

4. Συναφής προς τον άξονα αυτό είναι και ο επόμενος άξονας, που επίσης αποτελεί σημαντική καινοτομία των ΝΑΠ:
Οι μαθητές/τριες να αντιλαμβάνονται τον ιδιάζοντα ιδεολογικό πλούτο της ρωμαϊκής κοινωνίας επισημαίνοντας αξίες των Ρωμαίων που αποτυπώνονται και προβάλλονται στα κείμενα.

Μέσα από τα κείμενα πρέπει να προβληθεί ο σημαντικός ρόλος της λατινικής λογοτεχνίας στην ηθική, πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του ατόμου και να γίνουν κατανοητές τόσο οι αξίες που διέπουν τον κλασικό ελληνορωμαϊκό κόσμο όσο και η συμβολή του τελευταίου στη διαμόρφωση του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Οι μαθητές/τριες πρέπει να γνωρίσουν το περίφημο *mos maiorum*, τη νοσταλγία, δηλαδή, μιας παλιάς περιόδου ηθικής τελειότητας, που, μαζί με την ηθική διάπλαση του ατόμου, αποτελούσε κύριο ζητούμενο στη λατινική λογοτεχνία. Παραδείγματα (*exempla*) είτε προς μίμηση είτε προς αποφυγή, που στόχο έχουν την ηθική διαπαιδαγώγηση, προβάλλονταν ακόμη και από τη λατινική ιστοριογραφία (βλ. τον Τίτο Λίβιο). Ενδεικτικά, ως επιθυμητές στάσεις ζωής προβάλλονται η αγάπη για την πατρίδα, η προσήλωση στους νόμους και η υπακοή στις εντολές των ανωτέρων, η ολιγάρκεια (*frugalitas*), ο έπαινος της φτώχειας (*laus paupertatis*) και η περιφρόνηση του πλούτου (*contemptio divitiarum*). Ως πρότυπα ηθικής συμπεριφοράς αναδεικνύονται άνθρωποι που φέρουν τις αρχές, ιδέες και αξίες από τις οποίες συγκροτείται ο ρωμαϊκός κόσμος και οι οποίες πλέον αναγνωρίζονται ως πανανθρώπινες. Τέτοιες είναι και οι: *virtus, pietas, fides, integritas, auctoritas, dignitas, disciplina, gravitas, constantia, moderatio, iustitia, sapientia, aurea mediocritas, humanitas, clementia, magnitudo animi, pudicitia, otium*. Η ωφέλεια που προκύπτει από τη γνωριμία με τέτοια πρότυπα είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς κάνουν τον μαθητή/τρια «συνετότερο στη ζωή του, ανθρωπινότερο στη σκέψη του, ευγενέστερο στα συναισθήματά του, ρεαλιστικότερο στις προθέσεις του, καρτερικότερο στις ατυχίες της ζωής, ανθεκτικότερο στον παραλογισμό του κόσμου» (Ν. Πετρόχειλου, «Τα λατινικά γράμματα και η πρόσφατη πολεμική εναντίον τους», *Φιλολογος* τεύχ. 32 (1983) σελ. 99).

Η προσέγγιση του αξιακού περιεχομένου των Λατινικών πρέπει να συνδυασθεί με το αξιακό περιεχόμενο της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών, ώστε να καταδειχθεί η έκταση της δημιουργικής μίμησης των Ρωμαίων και οι ακριβείς σημασίες των εννοιών *imitatio* και *aemulatio*, που αποκαλύπτουν τον βαθμό εξάρτησης της λατινικής λογοτεχνίας από τα ελληνικά της πρότυπα αλλά και το πώς επιτυγχάνεται πλέον η έννοια της πρωτοτυπίας. Αυτό αποδίδει και η γνωστή φράση από τις *Επιστολές* (2.1.156-7) του Ορατίου *Graecia capta ferum victorem cepit et artis / intulit agresti Latio* (= η κατακτημένη Ελλάδα κατέκτησε τον άγριο νικητή της και εισήγαγε τις τέχνες στο αγροτικό Λάτιο). Η προσέγγιση αυτή συντελεί

στην εξιχνίαση σχέσεων αιτιότητας και συμβάλλει στην εναργέστερη προβολή της εξέλιξης στην ιστορία των ιδεών από την Αρχαία Ελλάδα στη Ρώμη και στη συνέχεια στον σύγχρονο δυτικό κόσμο, τον οποίο επηρέασαν καταλυτικά. Έτσι αντιλαμβάνονται οι μαθητές ότι η γλώσσα, η λογοτεχνία και η τέχνη των χρόνων τους πηγαινούν πολύ πιο βαθιά από τη σύγχρονή τους εποχή.

5. Ο επόμενος άξονας σχετίζεται με την αξιοποίηση του λατινικού λεξιλογίου σε σχέση με τις επιβιώσεις και επιδράσεις της λατινικής στις νεότερες γλώσσες, αλλά και με τη συνειδητοποίηση των επιρροών της ίδιας της λατινικής από την αρχαία ελληνική:

Οι μαθητές/τριες να αναγνωρίζουν λέξεις της λατινικής που παρουσιάζουν etυμολογική συγγένεια με την αρχαία και νέα ελληνική και τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες και να συνειδητοποιήσουν τον βαθμό επίδρασης της λατινικής γλώσσας στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες, εμπλουτίζοντας παράλληλα το λεξιλόγιό τους.

Πρόκειται για μία από τις πιο χρήσιμες πτυχές στη διδασκαλία των Λατινικών, αφού η ενίσχυση συνεκτικών στοιχείων και κοινών τόπων στη γλώσσα συμβάλλει στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Χωρίς να παραβλέπουμε τον ρόλο της στην ταχύτερη κατανόηση γραμματικών και συντακτικών φαινομένων και γλωσσικών δομών που απαντούν στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες, η επίδραση της λατινικής είναι ιδιαίτερα εμφανής σε λεκτικό-σημασιολογικό επίπεδο. Τόσο οι νεολατινικές ή ρομανικές γλώσσες (ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, ρουμανική), όσο και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές γλώσσες (π.χ. αγγλική, γερμανική) εμπλουτίστηκαν από τη λατινική στο λεξιλόγιό τους σε τεράστιο βαθμό (ορισμένες σε ποσοστά μέχρι και 50%). Συνεπώς η ευχερής κατανόηση του πλήθους των λατινογενών λέξεων στις γλώσσες αυτές αναμφίβολα συντελεί στη καλύτερη αντίληψη του τρόπου σκέψης των λαών που τις ομιλούν, στον πληρέστερο φωτισμό του πνευματικού βίου των σύγχρονων ευρωπαϊκών χωρών και εντέλει των κοινών αρχών, αξιών και ιδεών που λανθάνουν στη μακραίωνη ιστορική διαδρομή των λαών.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία δίδεται στη διερεύνηση της etυμολογικής συγγένειας μεταξύ λέξεων της λατινικής και λέξεων των σύγχρονων ευρωπαϊκών γλωσσών. Με τον τρόπο αυτό αφενός επιτυγχάνεται ευκολότερα και ασφαλέστερα η κατάκτηση και κατοχή της σημασίας της νέας λέξης (π.χ. η αγγλική λέξη *computer* προέρχεται από το λατινικό ρήμα *computo*: συλλογίζομαι και υπολογίζω, και ορθώς αποδίδεται στα ελληνικά ως υπολογιστής· η αγγλική λέξη *science* αποτελεί εξέλιξη της λατινικής *scientia*: γνώση· η αγγλική λέξη *medical* ερμηνεύεται καλύτερα γνωρίζοντας ότι σχετίζεται με τη λατινική *medicus*: γιατρός και το λατινικό ρήμα *medeor*: θεραπεύω· η προερχόμενη από τα γαλλικά λέξη *ασανσέρ* διευκολύνει στην ευχερέστερη εκμάθηση του λατινικού ρήματος *ascendo*: ανεβαίνω.) Η γνώση αυτή συμβάλλει και στην εκμάθηση της ορθογραφίας των νεότερων γλωσσών. Παράλληλα, πρέπει να τονίζεται και η επίδραση της λατινικής στην ελληνική, που ασφαλώς είναι μικρότερη και σχετίζεται κυρίως με στρατιωτικούς, διοικητικούς και εμπορικούς όρους, αλλά και με λέξεις της καθημερινής ζωής (π.χ. *κουστωδία*, *λεγεώνα*, *δικτάτορας*, *βετεράνος*, *προπαγάνδα*, *σπίτι*, *φαμίλια*, *ταβέρνα*, *τέμπλο*, *πόρτα*, *κάμπος*, *τίτλος*, *λίβελλος*, *κουλτούρα*).

Επίσης, αξίζει να διερευνηθεί και η συγγένεια της λατινικής με την αρχαία ελληνική, με την επισήμανση ομοιοτήτων που καταδεικνύουν είτε κοινή καταγωγή μέσω της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας (π.χ. *μήτηρ* – *mater*, *πατήρ* – *pater*, *ὑπέρ* – *super*, *ἑσπέρα* – *vesper*, *ῥῖγος* – *frigor*, *οἶνος* – *vinum*, *φυγή* – *fuga*, *τύρβη* (ταραχή) – *turba*, *ναῦς* – *navis*, *δόμος* ή *δῶμα* – *domus*), είτε άμεση επίδραση της αρχαίας ελληνικής στη λατινική και μέσω αυτής στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες (π.χ. *φιλοσοφία* – *philosophia*, που με τη σειρά της οδήγησε στην αγγλική *philosophy*· *τραγωδία* – *tragoedia*, που οδήγησε στην αγγλική *tragedy*· *τύραννος* – *tyrannus*, που οδήγησε στην αγγλική *tyrant*· *ποιητής* – *poeta*, που οδήγησε στην αγγλική *poet*· *ἐπιστολή* – *epistula*, που οδήγησε στην αγγλική *epistle*). Με τον τρόπο αυτό η λατινική συνέβαλε στην παγκοσμιοποίηση ελληνικών λέξεων, κυρίως επιστημονικών και φιλοσοφικών όρων, οι οποίοι διοχετεύθηκαν στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες και χρησιμοποιούνται πλέον σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο.

Επιπλέον, σκόπιμη είναι και η αξιοποίηση της ετυμολογίας και της παραγωγής στη διαδικασία εκμάθησης του ίδιου του λατινικού λεξιλογίου (π.χ. όταν διδάσκουμε το αποθετικό ρήμα *consequor* ανακαλούμε το συγγενές αρχαιοελληνικό ἔπομαι, τις αγγλικές λέξεις *consecutive* ή *consequences*, αλλά και τις ετυμολογικώς συγγενείς λατινικές λέξεις *socius* και *secundus*, που έχουν ήδη διδαχθεί).

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται η συμβολή της λατινικής στην ορολογία άλλων επιστημών. Έτσι, για παράδειγμα, μέσω της λατινικής οι φοιτητές της Νομικής θα προσεγγίσουν καλύτερα το ρωμαϊκό δίκαιο, στο οποίο σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται η σύγχρονη νομική σκέψη, και θα κατανοήσουν πληρέστερα την έννοια και τη χρήση πολλών λέξεων και φράσεων που διατηρούνται ακόμη αυτούσιες στη διεθνή νομική ορολογία ή στη γλώσσα της διπλωματίας, ορισμένες από τις οποίες μάλιστα επιβιώνουν ακόμη και στον καθημερινό λόγο των μορφωμένων ανθρώπων. Αρκεί να αναφερθούμε στους όρους *casus belli*, *de facto*, *de iure*, *persona non grata*, *moratorium*, *ad hoc*, *sic*, *modus vivendi*, *modus operandi*, για να περιορισθούμε σε μερικά μόνο οικεία ενδεικτικά παραδείγματα, όπως άλλωστε συνέβη και με όρους από άλλους χώρους, όπως π.χ. *alter ego*, *tabula rasa*, *carpe diem*, *cogito ergo sum*, *panem et circenses*, *mens sana in corpore sano*. Παρόμοιες σκέψεις θα μπορούσαν να γίνουν και για άλλες επιστήμες, όπως π.χ. την Ιατρική και τη Βιολογία, όπου επίσης απαντά ένα πλήθος λατινικών όρων. Έτσι δεν είναι τυχαίο ότι σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες η λατινική (το γνωστό *Latinum*) έχει ενταχθεί στα σχετικά προγράμματα σπουδών πολλών επιστημών.

6. Ο έκτος, άξονας των ΝΑΠ δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα από όσα ίσχυαν προηγουμένως:
Οι μαθητές/τριες **να κατέχουν τα εκάστοτε διδακτέα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα.**

Η γνώση της λατινικής γραμματικής και του συντακτικού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσουν να αποδώσουν οι υπόλοιποι άξονες. Απαραίτητη πρέπει να είναι η προσπάθεια διασύνδεσης των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων της λατινικής με τα αντίστοιχα της αρχαίας ελληνικής, ώστε να κατανοηθούν καλύτερα (π.χ. η διδασκαλία των γερουνδιακών επιβάλλεται

να γίνεται σε συνάρτηση με τα ρηματικά επίθετα σε -τέος, η διδασκαλία της αφαιρετικής απολύτου σε συνάρτηση με τη γενική απόλυτο).

Η φιλοσοφία των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων αποσκοπεί στο να επικαιροποιήσει το μάθημα και να το καταστήσει όσο γίνεται πιο χρήσιμο, συνδέοντάς το με τη σύγχρονη πραγματικότητα.